

ho ve všech čtyřech skupinách archaickou formu směny — věnovaných a oplácených darů. Dále jsme zjistili, že oběh věcí v těchto společnostech odpovídá pohybu práv a osob. Zde bychom se mohli v nejhrošším případě zastavit. Množství, široký výskyt a význam těchto skutečností nás bez nadsázky opravňují stanovit režim, který nutně platil pro velkou část lidstva po velice dlouhé přechodné období a který jinak přežívá pouze u národů, o nichž jsme se tu rozepisovali. Umožňují nám zformulovat tezi, že *princip výměny darů byl vlastní společností, jež překonaly fázi „totálních závazků“ (od klanu ke klanu, od rodiny k rodině) a zatím se ještě nedopracovaly k čisté individuální smlouvě, k trhu, kde obíhají peníze, k prodeji v pravém smyslu toho slova a zvláště pak k pojmu ceny vyjádřené v penězích.*

Kapitola třetí

PŘEŽÍVÁNÍ TĚCHTO PRINCIPŮ VE STARÝCH PRÁVNÍCH SYSTÉMECH A EKONOMIKÁCH

Všechna výše uvedená fakta pocházejí z oblasti, již nazýváme etnografií. Navíc jsou lokalizována do společností, jež obývají břehy Tichého oceánu¹. Takováto fakta se zpravidla používají jako kuriozity, nebo nanejvýš pro srovnání, abychom změřili, nakolik se naše společnost vzdaluje či přibližuje institucím, jež nazýváme „primitivními“.

Jsou to však fakta, která mají obecnou sociologickou hodnotu, neboť nám umožňují pochopit určitý moment společenského vývoje. Ba co víc, mají význam i pro sociální historii. Instituce tohoto typu skutečně umožnily přechod k našim právním a ekonomickým formám. Mohou nám historicky ozřejmit naše vlastní společnosti. Morálka a směnná praxe obvyklé ve společnostech, jež bezprostředně předcházely ty naše, si dosud uchovávají více či méně důležité stopy veškerých principů, které jsme zde analyzovali. Domníváme se, že budeme moci dokázat, že naše právo a ekonomie se vlastně zrodily z institucí podobných těm předchozím².

Žijeme ve společnostech, jež činí výrazný rozdíl (tento protiklad dnes kritizují i sami právníci) mezi věcnými právy a právem osob, mezi osobami a věcmi. Je to rozdělení zásadní, neboť přímo podmiňuje určitou část našeho systému vlastnictví, jeho převodů a směny. Je tedy cizí

¹ Přirozeně víme, že oblast jejich výskytu je širší (viz dále, s. 150, pozn. 38) a že výzkum se omezil na tato území jen provizorně.

² A. Meillet a H. Lévy-Bruhl, jakož i náš zesnulý přítel P. Huvelin, nám laskavě poskytli cenné rady k odstavci, jenž bude následovat.

právu, které jsme doposud studovali. Naše civilizace, počínaje civilizací semitskou, řeckou a římskou, výrazně rozlišují mezi závazkem a plněním za úplatu na jedné straně a darem na straně druhé. Není však takovéto rozlišování v právu velkých civilizací poměrně novodobou záležitostí? Nepředcházela u těchto civilizací fáze, kdy neměly tu chladnou a vypočítavou povahu? Nebyla u nich též běžná výměna darů, při které splývají osoby s věcmi? Analýza několika rysů indoevropských právních systémů nám umožní dokázat, že i ony prodělaly takovouto proměnu. Stopy po této fázi najdeme ve starém Římě; v Indii a v germánské oblasti zjistíme, že tato práva platila v době ještě relativně nedávné.

I. PRÁVO OSOB a PRÁVO VĚCNÉ (RANÉ ŘÍMSKÉ PRÁVO)

Srovnáme-li systémy archaického práva s raným římským právem před jeho poměrně pozdním vstupem do dějin³, a s germánským právem v době, kdy do nich vstupuje⁴, ujasníme si oba tyto právní systémy a především nám to pomůže položit si opět jednu z nejspornějších otázek dějin práva související s teorií *nexu*^{5*}.

³ Je známo, že kromě hypoteticky zrekonstruovaného Zákoníku dvanácti desek a několika právních textů uchovaných v nápisech máme o všem, co se týká prvních čtyř století římského práva, velice kusé informace. Přesto nebudeme zaujímat hyperkritický postoj H. A. LAMBERTA v *L'Histoire traditionnelle des Douze Tables* (Mélanges Appleton), 1906. Určitě se shodneme na tom, že k valné většině teorií odborníků na římské právo, ba i starověkých autorů, je nutno přistupovat jako k hypotézám. Dovolujeme si připojit k jejich seznamu ještě jednu.

⁴ O germánském právu viz dále.
⁵ O pojmu *nexum* viz P. HUVELIN, *Nexum*, v *Dict. des Ant.*; *Magie et droit individuel* (Année, X) a jeho rozbory a diskuse v *Année Sociologique*, VII, s. 472 n.; IX, 412 n., s. 442 n.; XII, s. 482 n.; G. DAVY, *Foi jurée*, s. 135; bibliografie a teorie romanistů (odborníků na římské právo) viz GIRARD, *Manuel élémentaire de Droit romain*, 7. vyd., s. 354.

Nejbliže pravdě se nám podle všech hledisek jeví Huvelin a Girard. K Huvelinově teorii si dovolujeme připojit pouze jeden doplněk a poznámku. „Doložka urážek“ (*Magie et Droit ind.*, s. 28; srov. *Injuria*, Mél. Appleton) není podle našeho názoru jen magická. Je to jasný případ, pozůsta-

V práci, která tuto problematiku osvětlila nejvíce⁶, srovnal Huvelin *nexum* s germánským *wadiem* a obecně s „dodatečnými zástavami“ (Togo, Kavkaz atd.), poskytovanými při uzavírání smlouvy; ty pak dal do souvislosti se sympatetickou magií a mocí, již dává druhé straně kterákoli věc, jež byla ve styku s kontrahentem. Toto poslední vysvětlení však platí jen v určitých případech. Magický postih je pouze potenciální a sám je pouhým důsledkem povahy a duchovního charakteru dávané věci. Předně dodatečná zástava a zejména germánské *wadium*⁷ jsou víc než výměna záruk, ba i víc než ručení životem, které má za cíl ustanovit možnou magickou nadvládu. Zastavovaná věc obvykle nemá větší hodnotu: například vyměněné hole, *stips* (malý peněžní obnos) při *stipulatio* (formální ústní úmluvě) v římském právu⁸ a *festuca notata* (holí označeno) u Germánů; i závdavky⁹ semitského původu jsou víc než pouhé zálohy. Jsou to věci a ty také žijí vlastním životem. A hlavně jsou to pozůstatky někdejších povinných darů, jež bylo nutno opětovat; kontrahenti jsou jimi svázáni. Proto tyto dodatečné výměny fiktivně vyjadřují kyvadlový pohyb vzájemně zaměňovaných duší

tek starého potlačového práva. Skutečnost, že jeden je dlužníkem a druhý věřitelem, dává tomu, kdo má takto navrch, možnost urážet svůj protějšek, svého dlužníka. Z toho vyplývá celá řada vztahů, na něž upozorňujeme v *Année Sociologique*, I, 1923—24 v souvislosti s *Joking relationships* („spřízněností zertem“), zejména u Winnibagů (Siouxů).

⁶ P. HUVELIN, *Magie et Droit individuel*, Année X.

⁷ Viz dále, s. 124 n. O výrazu *wadiatio* viz G. DAVY, *Année*, XII, s. 522—523.

⁸ Takovýto výklad slova *stips* vychází z výkladu Isidora Sevillského, V, s. 24, 30. Viz P. HUVELIN, *Stips, stipulatio* atd. (Mélanges Fadda), 1906. GIRARD, *Manuel*, s. 507, pozn. 4, po Savignym staví proti tomuto ryze obraznému výkladu texty Varronovy a Festovy. Ale Festus, když skutečně řekl „*stipulus*“ (hůlka), „*firmus*“ (pevný) v jedné větě, bohužel částečně zničené, zmiňuje jakýsi [...] „*defixus*“, snad hůl zaraženou do země (srov. Vrhání holí při prodeji země v babylonských smlouvách z údobí Chammurapiho, viz E. CUQ, *Étude sur le contrat* atd., *Nouvelle Revue historique du Droit*, 1910, s. 467).

⁹ Viz P. HUVELIN, cit. místo v *Année Sociologique*, X, s. 33.

a věci¹⁰. *Nexum*, právní „pouto“, má svůj původ jak ve věcech, tak v lidech.

¹⁰ Nepouštíme se do diskuse s romanisty, připojujeme však několik postřehů k postřehům Huvelina a Girarda stran pojmu *nexum*. 1. Slovo samo je odvozeno z *nectere* (poutat, svazovat) a k tomuto poslednímu slovu Festus (*ad. Verb.*; srov. heslo *obnectere*, spoutat) uchoval jeden ze vzácných pontifikálních dokumentů, které se nám dochovaly: *Napuras stramentis nectito* (bez poskvrny svázáno slámou). Dokument zjevně naráží na nedotknutelnost majetku, o čemž svědčí slaměné uzly. Předávaná věc (*tradita*) tedy byla sama označena a ovázána a přecházela k příjemci (*accipiens*) touto vazbou zatížena. Mohla ho tedy zavazovat. — 2. Příjemce, *accipiens*, se stává *nexus* (tj. Osoba ručící osobní svobodou za učiněný dluh). Slavnostní formule *nexu* totiž předpokládá, že je *emptus*, koupěn, jak se obvykle překládá. Ale jak uvidíme dále, *emptus* ve skutečnosti znamená *acceptus* (přiját). Jedinec, který určitou věc přijal, je totiž sám více než koupěn, je přijat v zástavu, protože přijal danou věc a kromě ní návdavkem měděný prut. O této otázce se diskutuje, aby se zjistilo, obsahuje-li tato operace *damnatio* (odsouzení), *mancipatio* atd. (GIRARD, *Man.*, s. 503). Aníž se v této při stavíme na něčí stranu, domníváme se, že všechny tyto termíny jsou víceméně synonymní (srov. Výraz *nexo mancipioque*, *nexum* a výraz *emiti mancipioque accepti*, koupil a mancipaci převzal, v zápisech — prodej otroků). A nic není jednoduššího než tato synonymie, neboť už pouhá skutečnost, že jste něco přijali, vás zavazuje: stáváte se *damnatus*, *emptus*, *nexus* (odsouzen, koupěn, zavázán). — 3. Případá nám, že odborníci na římské právo ani Huvelin vesměs nevěnovali dostatečnou pozornost určité maličkosti spojené s formální stránkou *nexu*: jaký je osud měděného prutu, *aes nexum*, tolik diskutovaného Festem (*ad verb.*, *nexum*). Tento prut při vytváření *nexu* postupuje dárce (*tradens*) příjemci (*accipiens*). Domníváme se však, že když *accipiens* splatí dluh, nejenže dostojí smluvnímu závazku, dodá zboží nebo zaplatí cenu, ale s touž váhou a týmiž svědky vrátí totéž *aes* tomu, kdo mu je půjčil nebo prodal, a na kom je zase řada, aby je koupil, přijal. Tento rituál *solutio nexi* (splnění závazku) nám dokonale popsal GAIUS, III, 174 (text je z podstatné části rekonstruován; přejímáme ponaučení, které si z něj vzal GIRARD, srov. *Manuel*, s. 501, pozn.; srov. *tam.*, s. 751). Při prodeji v hotovosti probíhají oba akty takřka současně anebo ve velmi krátkých časových odstupech, a jejich dvojitá symbolika není tak zjevná jako při termínovaném prodeji či slavnostní půjčce; proto též onu dvojitou hru nikdo nezažíval. Ta přesto fungovala. Je-li náš výklad správný, pak vedle *nexu* (závazku) vyplývajícího z obřadních forem, vedle *nexu* vyplývajícího z věci samé existuje další *nexum*, které se váže k měděnému prutu darovanému a přijatému oběma stranami a váženého oběma takto vzájemně svázanými kontrahenty týmiž vahami, *hanc tibi libram primam postremamque* (tyto libry ti od první do poslední...) — 4. Ostatně, předpokládejme na chvíli, že si můžeme představit římskou smlouvu z doby, kdy se ještě nepoužívaly bronzové peníze, ani tento vážený prut, ba ani měděný odlitek (*aes flatum*), který představoval jednu krávu (je známo, že první římské mince razily *gentes*, rody, a vzhledem k tomu, že tyto měděné odlitky zastupovaly dobytek, který *gentes* dávaly do zástavy, představovaly i právní nárok na něj.) Předpokládejme, že existoval prodej, kde se cena platila dobyt看em, ať už skutečným či pomyslným. Stačí si uvědomit, že dodání tohoto dobytka-ceny či toho, co jej představuje, kontrahenty sblížovalo, zvláště pak prodeje a kupce: jako při každém prodeji či převodu dobytka jeho kupec či

I z formálního hlediska je možno dokázat závažnost těchto věcí. V římském quiritském* právu převody statků — základními statky byli otroci a dobytek, později nemovitosti — v sobě neměly nic všedního, světského, prostého. Převod je vždycky slavnostní a vzájemný¹¹; uskutečňuje se za účasti pěti svědků, přinejmenším přátel, a „vážného“. Mísí se do něj nejrůznější představy, cizí našim moderním, ryze právním a čistě ekonomickým pojetím. *Nexum*, jež zde vzniká, je dosud ovládané náboženskými představami, jak správně vypořádal Huvelin, až na to, že je považoval výhradně za představy magické.

Nexum, nejstarší smluvní typ v římském právu, se už zajisté v zásadě odpoutalo od kolektivních smluv i od systému předchozích darů, jež zavazují. Prehistorii římského systému závazků nebude možno nikdy s jistotou sepsat. Nicméně věříme, že můžeme naznačit, jakým směrem by bylo možno se vydat.

Ve věcech ovšem kromě magických a náboženských vazeb, vazeb mezi slovy a formálními právními úkony existuje ještě jedna vazba.

Tato vazba se dosud označuje několika prastarými termíny z práva Latinů a italských národů. Tomu zjevně odpovídá etymologie určitého počtu těchto termínů. Následující řádky je třeba brát hypoteticky.

Věci samy zajisté měly na počátku určitou osobnost a moc.

Věci nejsou netečná jsoucna, jak je chápe justiniánské právo a jak je dnes chápeme my. Předně jsou součástí rodiny: římská *familia* nezahrnuje toliko osoby, nýbrž i *res*. Jejich definici najdeme ještě v *Digestech**¹² a je vel-

poslední vlastník zůstává alespoň načas (pro případ podstatné skryté vady) ve styku s prodejcem či předchozím vlastníkem (viz dále skutečnosti z indického práva a lidové slovesnosti).

¹¹ VARRO, *De re rustica*, II, 1, 15.

¹² O pojmu *familia* viz *Dig.*, 50, 16, 195, 1. *Familiae appellatio* (dovolávání se majetku) atd., a *in res et in personas deductur* (na osobách a na majetku je založeno) atd. (Ulpianus). Srov. Isidor SEVILLSKÝ, XV 9, 5. V ří-

mi pozoruhodné, že čím dále se vracíme v čase zpět, tím větší měrou starověk pod slovem *familia* rozuměl věci, které k rodině patří, až označovalo i potraviny a prostředky obživy¹³. Nejsprávnější etymologie slova *familia* je nesporně ta, která je srovnává¹⁴ se sanskrtským *dháman*, dům.

Navíc existovaly dva druhy věcí. Rozlišovalo se mezi *familia** a *pecunia**, mezi věcmi patřícími k domu (otroci, koně, muly, osli) a dobyt看em, který žije na polích daleko od stájí¹⁵. Rovněž se dělal rozdíl mezi *res Mancipii** a *res nec Mancipii**, podle forem prodeje¹⁶. Jedny, jež tvoří cenné věci, včetně nemovitostí, ba i dětí, lze převést podle zásad *mancipace** (*mancipatio*)¹⁷, převzít (*capere*) do rukou (*manu*). Hodně se debatuje o tom, jestli se rozlišení mezi *familia* a *pecunia* shoduje s rozlišením *res Mancipii* a *res nec Mancipii*. Nemáme nejmenších pochyb o tom, že taková shoda původně existovala. Věci, které *mancipaci* nepodléhají, jsou právě brav na polích a *pecunia*, peníze, jejichž idea, název i forma jsou odvozeny od dobytka. Dalo

---

ském právu až do velmi pozdní doby se akt dělení dědictví nazývá *familiae erciscundae*, Dig., 10, 2. Ještě v *Codexu*, 3, 38. Proti tomu *res* ve významu *familia* ve Dvanácti deskách, v 3, *super pecunia tutelave suae rei* (o svém majetku a penězích). Srov. GIRARD, *Textes de droit romain*, s. 869, pozn.; Manuel, s. 322; E. CUG, *Institutions*, I, s. 37. GAIUS, II 224, který tento text reprodukuje, říká: *super familia pecuniaque* (o majetku a penězích). *Familia* je totéž co *res et substantia* (majetek a základ) ještě v *Codexu* Justinianově, 6, 30, 5. Srov. též *familia rustica et urbana* (majetek venkovský a městský), Dig. 50, 16, 166.

¹³ CICERO, *De orat.* 56; *Pro Caecina* 7. — TERENCEIUS, *Decem dierum vix mihi est familia* (deset dnů téměř můj je majetek).

¹⁴ WALDE, *Latin. etymol. Wörterbuch*, s. 70. Walde váhá nad etymologií, již navrhuje, ale bezdůvodně. Navíc hlavní *res*, hlavní *mancipium familiae* (majetek rodiny), je otrok, *mancipium*, jehož druhý název, *famulus* (podrobený), má tutéž etymologii jako *familia*.

¹⁵ O rozlišení *familia pecuniaque* (majetek a peníze), doloženém *sacrae leges** (viz FESTUS, *ad verbum*) a četnými texty, viz GIRARD, *Textes*, s. 841, pozn. 2; Manuel, s. 263, 274, pozn. 3. Je jisté, že názvosloví nebylo vždycky zcela jednoznačné, avšak na rozdíl od Girarda se domníváme, že kdysi dávno na počátku přesné rozlišení existovalo. Toto rozlišení najdeme ostatně i v oštině*, *famelo in eitu* (*Lex Bantina*, ř. 13).

¹⁶ Rozlišování mezi *res Mancipii* a *res nec Mancipii* zmizelo z římského práva až v roce 532 n. l. Výslovným zrušením kviritárního práva.

¹⁷ O *mancipatio* viz dále. To, že byla vyžadována či alespoň přípustná až do tak pozdní doby, dokazuje, jak těžko se *familia* vzdávala *res Mancipii*.

by se říci, že staří Římané (*veteres*) činí týž rozdíl, jaký jsme zjistili u Kvakiutlů a Cimšjanů, rozdíl mezi trvalými a základními statky „domu“ (jak se dosud říká v Itálii a ve Francii) a věcmi pomíjivými: potravinami, dobyt看em ze vzdálených luk, kovy, penězi, s nimiž vesměs mohli obchodovat i nezletilí synové.

Res také původně určitě nebyla jen hrubou a hmataelnou věcí, prostým a trpným předmětem převodu, kterým se stala. Zdá se, že nejlepší etymologie je ta, která ji srovnává se sanskrtským slovem *ráh*, *rátih*¹⁸, dar, dárek, příjemná věc. *Res* musela být především to, co působí druhému radost¹⁹. Na druhé straně tato věc vždy nese pečeť, znamená rodinného vlastnictví. Pak pochopíme, že slavnostní převod (*mancipatio*)²⁰ těchto věcí (*res Mancipii*) vytvoří právní vztah. A to proto, že v rukou příjemce (*accipiens*) na chvíli ještě částečně zůstává něčím, co patří „rodině“ prvního majitele; zůstává s ním svázána a váže nového majitele, dokud se neosvobodí tím, že splní smlouvu kompenzačním odevzdáním statku, ceny či služby, jež bude zase vázat prvního kontrahenta.

SCHOLIA*

Pojem síly vlastní věcem ostatně nikdy neopustil římské právo ve dvou bodech: krádež (*furtum*) a reálné smlouvy*.

Co se týče krádeže²¹, žaloby a závazky, jež s sebou nese, jasně vyplývají ze síly věci. Ta má v sobě samé *aeterna auctoritas* (stálé vlastnictví)²².

¹⁸ O této etymologii viz WALDE, s. 650, *ad. Verb.* Srov. *rátih*, majetek, cennost, talisman; srov. Avestské *rae*, *rajit*, týž význam; srov. Staroirské *rath*, „milý dárek“.

¹⁹ Slovo, které označuje *res* v oštině, je *egmo*, srov. *Lex Bant.*, ř. 6, 11 atd. Walde vztahuje *egmo* k *egere*, tj. „věc, které se nedostává“. Je velmi dobře možné, že staré italské jazyky měly dvě odpovídající a antitetická slova: *res* k označení věci, která se dává a působí radost, a *egmo* k označení věci, jež chybí a na niž se čeká.

²⁰ Viz dále.

²¹ Viz P. HUVELIN, *Furtum* (Mélanges Girard), s. 159—175; *Étude sur le Furtum*. I. *Les sources*, s. 272.

²² Výraz z jednoho velmi starého zákona, *Lex Atinia*, uchovaného AULEM GELLIEM, XVII 7, *Quod subruptum erit, eius rei aeterna auctoritas esto* (Co

jež se navždy projeví, když je ukradena. Z tohoto hlediska se římská *res* neliší od indického či haidského vlastnictví²³.

Reálné smlouvy tvoří čtyři nejdůležitější kontrakty římského práva: zá-půjčka (*mutuum*), úschova (*depositum*), zástava (*pignus*) a půjčka (*commodatum*). Jako reálné se rovněž označuje určitý počet nepojmenovaných smluv — zvláště pak ty, o nichž se domníváme, že stály spolu s prodejem na počátku smlouvy jako takové —, dar a směna (*res permutatio*)²⁴. To však bylo nevyhnutelné. Stejně jako v římském, ani v našem současném právu vlastně nelze opustit rámec²⁵ nejstarších právních předpisů: proti daru musí existovat nějaká věc či služba a tato věc či služba musí zavazovat. Je zřejmé, že odvolatelnost daru kvůli nevděku, která pochází z novějšího římského práva²⁶ a která je pevně zakotvena v našem právním systému, je normální, možno říci přirozené právní ustanovení.

Tato fakta jsou však neucelená a jsou průkazná pouze pro některé smlouvy. Náš předpoklad je obecnějšího rázu. Domníváme se, že v nejstarších údobích římského práva neexistoval jediný případ, ve kterém by předání (*traditio*) nějaké věci (*res*) — dokonce i slov a spisů — nebylo jedním z nejdůležitějších momentů. Římské právo ostatně v této věci nikdy nebylo jednoznačné²⁷. Jestliže na jedné straně vyhláší, že výměny či alespoň smlouvy nutně musí být slavnostní, jak předepisují nejstarší pravidla, která jsme popsali, jestliže říkalo „pouhým předáním se vlastnictví nikdy nepřevádí“ (*nunquam nuda traditio transfert dominium*)²⁸, pak na druhé straně, rovněž v tak pozdním období, jako bylo období vlády císaře Diokleciána²⁹ (293 n. l.), vyhlášovalo: „Předáním a vydržením, nikoli dohodami, se převádí vlastnické právo“ (*traditionibus et usucapionibus dominia, non pactis transferuntur*). *Res* v podobě dárky či věci je základním prvkem smlouvy.

bylo ukradeno, k tomu trvá věčné právo vlastnické). Srov. úryvky z ULPIANA, III, s. 4 a 6; srov. P. HUVELIN, *Magie et Droit individuel*, s. 19.

²³ Viz dále. U Haidů okradenému stačí položit jídelní misku zloději před dveře a ukradená věc se zpravidla vrátí.

²⁴ GIRARD, *Manuel*, s. 265. Srov. *Dig.* 19, 4, 1, 2: *permutatio autem ex re tradita initium obligationi praebet* (avšak počátek závazku plynoucího ze směny je spojen s předáním věci).

²⁵ MODESTINUS, v *Dig.* 44, 7, 52, 1: *re obligamur cum res ipsa intercedit* (věcmi se zavazujeme tak, že věci samotnou vstupujeme do závazku).

²⁶ JUSTINIÁN (532 po Kr.), *C. I.** 8, 56, 10.

²⁷ GIRARD, *Manuel*, s. 308.

²⁸ PAULUS, *Dig.*, 41, 1, 31, 1.

²⁹ *C. I.* 2, 3, 20.

Navíc všechny tyto otázky, o nichž se mocně diskutovalo, jsou otázkami odborného názvosloví a pojetí, a protože antické prameny jsou v tomto směru skoupé, jsme v situaci, kdy bude velmi obtížné je zodpovědět.

Až do tohoto bodu jsme si svou věcí poměrně jistí. Přesto nám snad dovolíte, abychom postoupili vpřed a ukázali právníkům a jazykovědcům schůdnější cestu, kterou lze vést výzkum a na jejímž konci si snad budeme moci představit právní systém, který se zhroutil v době Zákoníku dvannácti desek* a patrně už dávno předtím. I jiné právní termíny než *familia* či *res*, vyžadují hlubší studium. Předestřeme řadu hypotéz, z nichž každá sama o sobě snad není zvláště důležitá, ale ve svém celku určitou váhu mají.

Zdá se, že skoro všechny termíny smluv a závazků a určitý počet forem těchto smluv se pojí k systému duchovních vazeb vytvořených aktem zvaným *traditio* (předání).

Především kontrahent je *reus*³⁰; je to v první řadě člověk, který přijal *res* druhého a z tohoto titulu se stává jeho *reus*, tj. jedincem, který je mu zavázán věcí samou, jejím duchem³¹. Etylomie už byla navržena. Často byla vylučována, že prý nedává žádný smysl, její smysl je však naopak zcela jasný. Jak poznamenal Hirn³², *reus* je původně genitiv na *os* od *res* a nahrazuje *res-jos*. To člověk je ovládaný věcí. Je pravda, že Hirn a Walde, který to po něm opakuje³³, překládají *res* jako „spor“ a *res-jos* jako „zapletený do sporu“³⁴. Tento překlad je však svévolný, předpokládá, že *res* je

³⁰ O významu slova *reus*, vinný, odpovědný, viz Th. MOMMSEN, *Römische Strafrecht* 3. Vyd., s. 189. Klasický výklad vychází z určitého dějinného apriorismu, který udělal z obecného práva osob a zvláště pak z práva trestního právo původní a který ve věcných právech a smlouvách spatřuje moderní a zušlechtěné jevy. Jak by pak bylo jednoduché vyvodit smluvní práva ze smlouvy samé!

³¹ *Reus* ostatně patří stejně tak k jazyku náboženskému (viz G. G. WISSOWA, *Religion und Kultus der Römer*, s. 320, pozn. 3, 4), jako k jazyku právnímu: *voti reus*, *Aenets*, v 237; *reus qui voto se numinibus obligat* (zavázaný, jenž se slibem božstvu zavazuje) (SERVIUS, *Ad Aen.*, IV v. 699). Ekvivalentem slova *reus* je *voti damnatus* (ze slibu odsouzený) (VERGILIUS, *Egl.*, v v. 80) a to je velmi symptomatické, neboť *damnatus* = *nexus*. Jedinec, který složil slib, je ve stejné situaci jako ten, kdo slíbil či přijal nějakou věc. Je *damnatus* až do chvíle, než se vyrovná.

³² *Indo-germ. Forsch.*, XIV, s. 131.

³³ *Latein. Etymol. Wörterbuch*, s. 651, *ad verb. reus*.

³⁴ Takový je i výklad nejstarších římských právníků (CICERO, *De or.*, II 183, *Rei omnes quorum de re disceptatur*, tj. „každé věci, o níž může být pojednáno“); vždy měly význam *res* = záležitost tanoucí na mysli. Tento

především termín procedurální. Pokud se naopak přistoupí na naše sémantické odvození, kdy každá *res* a každé předání věci (*traditio rei*) je předmětem „řízení“, veřejného „procesu“, pak bude jasné, že význam „zapletený do sporu“ bude naopak významem druhotným. Tím spíše je význam vinný, vztahující se na *reus*, ještě odvozenější a my bychom znovu načrtli genealogii významů přesně opačně, než je běžné. Řekli bychom: 1. jedinec ovládaný věcí; 2. jedinec zapojený do řízení, které vyvolalo předání věci; 3. Konečně vinný a odpovědný³⁵. Z tohoto hlediska se veškeré teorie „kvazideliktu“, původce smlouvy, ručení osobní svobodou za učiněný dluh (*nexum*) a žaloba (*actio*) stávají o něco jasnějšími. Už jen pouhá skutečnost, že *něco má*, staví *accipienta* do nejistého stavu „kvaziprovinní“ (*damnatus, nexus, aere obaeratus* — odsouzený, ručící osobní svobodou za učiněný dluh, měď dlužící), duchovní podřazenosti, mravní nerovnosti (*magister, minister* — velitel, sluha)³⁶ vůči převodci (*tradens*).

Připojujeme rovněž k tomuto myšlenkovému systému určitý počet velice starých rysů formy, která se dosud praktikuje nebo je obsažena v *mancipaci*³⁷, v aktu koupě—prodej, z něhož se v raném římském právu stane

výklad je zajímavý v tom, že zachovává vzpomínku na dobu Zákoníku dvanácti desek, II 2, kde *reus* neoznačuje jen obviněného, ale obě strany celého případu, jímž jsou *actor* a *reus* nedávných řízení. Festus (ad verb., *reus*, srov. jiný zlomek „pro utroque ponitur“, tj. „ustanoveno ve prospěch obou stran“) komentující Zákoník dvanácti desek, cituje na toto téma dva velmi staré římské právní znalce. Srov. ULPIANUS v Dig. 2, 11, 2, 3, *alteruter ex litigatoribus* (kterákoli ze stran sporu). Obě strany jsou rovným dílem spojeny procesem. Dá se předpokládat, že předtím byly stejně spojeny věcně.

³⁵ Pojem *reus*, za něco zodpovědný, věcně zodpovědný, je ještě zcela běžný u prastarých římských právních znalců citovaných Festem (ad. Verb.), „*reus stipulando est idem qui stipulator dicitur* [...] *reus promittendo qui suo nomine alteri quid promisit*“ (*reus stipulando* znamená totéž jako ten, kdo přísahá [...], *reus promittendo* je ten, kdo svým jménem druhému něco slíbí) atd. Festus zjevně naráží na významový posun těchto slov v systému záručních smluv zvaném *korrealita*³⁸; ale tyto staří autoři mluvili o něčem jiném. *Korrealita* (ULPIANUS v Dig. 14, 6, 7, 1 a titul Dig. 45, 2, titul *de duobus reis constituendis*) si ostatně uchovala význam onoho nezrušitelného pouta, které váže jedince k věci, v tomto případě k jednání, a spolu s ním i „jeho přátele a příbuzné“, kteří s ním závazek sdílejí.

³⁶ V *Lex Bantina* v oštině je *minstretis = minoris partis*, tj. Slabší stranou (ř. 19) ta strana, která v procesu podléhá. Takže význam těchto termínů v italských dialektech nikdy nezanikl!

³⁷ Zdá se, že odborníci na římské právo zašli s dělením *mancipatio a emptio venditio* příliš daleko. Je málo pravděpodobné, že by v době Zákoníku dvanácti desek a patrně i dlouho potom existovaly prodejní smlouvy, které by byly ryze konsenzuální, jak se staly později, v údobí, jež lze zhruba vymezit jako dobu Q. M. Scaevoly*.

emptio venditio — kupní (trhová) smlouva o výměně věci za peníze)³⁸. V první řadě upozorňujeme na to, že vždycky zahrnuje nějaký převod (*traditio*)³⁹. První držitel, *tradens*, staví na odív svůj majetek, slavnostně se předmětu vzdává, postupuje jej *accipientovi*, a tím si ho kupuje. Těto operaci odpovídá vlastní *mancipace*. Ten, kdo věc přijímá, ji uchopí do ruky (*manus*), a tím nejen dává najevo, že ji přijal, ale sám sebe uznává za prodaného až do chvíle, kdy zaplatí. Po vzoru opatrných Římanů zpravidla uvažujeme jen o jediné *mancipaci* a chápeme ji pouze jako přivlastnění, i když v téže operaci shledáme hned několik symetrických aktů přivlastnění věci i osob⁴⁰.

Na druhé straně se už drahně dlouho probírá otázka, zda *emptio venditio*⁴¹ odpovídá dvěma odděleným aktům či jednomu jedinému. Jak vidno,

V Zákoníku dvanácti desek se užívá výrazu *venum dicitur* (prodá — ve významu *mancipace*) právě pro označení té nejslavnostnější formy prodeje, jaká je možná, a která ovšem nemohla proběhnout jinak než jako *mancipatio*, prodej synovi (IV 2). Na druhé straně, alespoň pokud jde o *res mancipi*, se prodej v té době mohl realizovat jen *mancipací*, a smlouva stejně tak; všechny tyto výrazy jsou tedy synonyma. Starověcí autoři na tuto znatečnost pamatují. Viz POMPONIUS, Dig. 40, 7, 29. 1: „*quoniam Lex duodecim tabularum emptiois verbo omnem alienationem complexa videtur*“ (poněvadž Zákoník dvanácti desek pod slovem koupě rozuměl veškeré zcizení). Naproti tomu slovo *mancipatio* dlouho, až do doby legisakce (*legis actio*)* označovalo akty, které jsou ryze konsenzuálními smlouvami jako *fiducia*⁴², s níž bývá občas zaměňováno. Viz dokumenty v GIRARD, Manuel, s. 545; srov. S. 299. I slova *mancipatio, mancipium a nexum* byla bezpochyby v dávné době používána, aniž se mezi nimi dělal velký rozdíl.

S výjimkou těchto významných podobností však budeme nadále považovat *mancipatio* výhradně za *res* tvořící součást *familiae*, a vyjdem z zásady zachované ULPIANEM, XIX 3 (srov. GIRARD, Manuel, s. 303): „*mancipatio... propria alienatio rerum mancipi*“ (*mancipace... Vlastní zcizení mancipačních věcí*).

³⁸ Podle VARRONA, *De re rustica*, II 1, 15; II 2, 5; II 5, 11; II 10, 4, slovo *emptio* zahrnuje *mancipatio*.

³⁹ Můžeme si dokonce představit, že tento převod (*traditio*) provázely obřady na způsob těch, které se uchovaly ve formalitách spojených s *manumissio*, propouštěním otroka na svobodu, o němž se předpokládalo, že se sám vykoupí. O úkonech obou stran při *mancipatio* máme jen chabé informace. Na druhé straně je však pozoruhodné, že průpověď *manumissio* (FESTUS, heslo *pur*) je v zásadě totožná s průpovědí *emptio venditio* pro dobytek. Je možné, že když *tradens* vzal do ruky věc, kterou předával, plácl ji dlaní. Můžeme učinit srovnání mezi *us rave*, poplácáním vepře (Banksovy ostrovy, Melanésie) a poplácáním prodaného dobytka po hřbetě na našich trzích. To jsou však hypotézy, které bychom si nedovolili vyslovit, kdyžby texty, zvláště ty Gaiovy, nebyly v tomto směru plně mezer, jež však jednoho dne nově objevené rukopisy určitě zaplní. Připomeňme si rovněž, že s tímž postupem jsme se setkali při „poklepu“ na zdožený měděný předmět u Haidů, viz výše, s. 94, pozn. 255.

⁴⁰ Viz výše poznámky k pojmu *nexum*.

⁴¹ E. CUG, *Institutions juridiques des Romains*, sv. II, s. 454.

zavdáváme nový podnět k tomu, aby se řeklo, že se má počítat se dvěma, ačkoli při prodeji v hotovosti mohou následovat téměř bezprostředně po sobě. Tak jako v archaičtějších právních systémech existuje dar a pak dar opětovaný, ve starém římském právu zase existuje uvedení do prodeje a pak platba. Za těchto podmínek není nikterak těžké pochopit celý systém i smluvní ustanovení⁴².

Vlastně by téměř postačilo vzít v úvahu slavnostní formule, kterých se v tomto případě užívá: formule *mancipatio* týkající se měděného prutu a formule přijetí zlata od vykupujícího se otroka⁴³ (toto zlato „musí být čisté, poctivé, světské a jeho“, *purī, probī, profanī, suī*) jsou totožné. Obě jsou navíc ozvuky formulí používaných u příležitosti nejstarší *emptio*, koupě dobytka a otroků, která se nám uchovala ve své podobě *ius civile*⁴⁴. Druhý držitel věc přijme jen tehdy, nemá-li žádnou vadu, zvláště pak magickou, a jen když jí může vrátit nebo něčím vynahradit, vyrovnat cenu. Všimněme si výrazů: *reddīt pretium* (zaplatil cenu), *reddere* (zaplatit) atd., kde se ještě objevuje kmen *dare* (dát)⁴⁵.

Ostatně díky Festovi se nám uchoval jasný význam termínu *emere* (koupit), ba i právní forma, již vyjadřuje. Dále uvádí: „Propustit (zanechat) znamená ubírat nebo odnímat, koupit totiž předkové užívali ve významu dostat“ (*abemīto significat demīto vel auferto; emere enim anti qui dicebant pro accipere*), (heslo *abemīto*), a k tomuto významu se jinde vrací: „Koupit znamená to, co staří obchodníci chápali ve smyslu přijmout“ (*emere quod nunc est mercari antiqui accipiebant pro sumere*), (heslo *emere*), což je ostatně význam indoevropského slova, k němuž se váže samo slovo latinské. *Emere* znamená vzít, přijmout od někoho něco⁴⁶.

Druhý výraz v páru *emptio venditio* zřejmě hraje na jinou notu, než je nota opatrných Římanů⁴⁷, pro které existoval pouze výměnný obchod a darování, chyběla-li cena a peníze jakožto známky prodeje. *Vendere*

⁴² Viz výše. *Stipulatio*, výměna dvou polovin hole mezi oběma tábory, odpovídá nejen někdejší zástavám, ale i někdejší dodatečným darům.

⁴³ FESTUS, *ad manumissio*.

⁴⁴ Viz VARRO, *De re rustica*: 2, 1, 15; 2, 5; 2, 5, 11: *sanos, noxīs solutos* atd.

⁴⁵ Všimněme si i výrazů *mutui datio* (vzájemné odevzdání) atd. K tomu, aby označili veškeré akty spočívající v *traditio*, Římané vlastně neměli jiné slovo než *dare*, dát.

⁴⁶ WALDE, *tam.*, s. 253.

⁴⁷ *Dig.*, 18, 1, 1; 15; 21, úryvky z Paula.

(prodat), původně *venundare*, je složené slovo prastarého⁴⁸, předdějinného typu. Nepochybně zahrnuje složku *dare*, která připomíná dar a převod. Pokud jde o složku druhou, zdá se, že jde o přejatý indoevropský termín, který už neznamenal prodej, ale prodejní cenu *óné*, sanskrtsky *vasnah*, a který Hirn⁴⁹ ostatně srovnával s jedním bulharským slovem, jež znamená věno, kupní cenu ženy.

JINÉ INDOEVROPSKÉ PRÁVNÍ SYSTÉMY

Hypotézy stran raného římského práva jsou spíše předdějinného rázu. Právo, morálka a ekonomika Latinů měly určitě tyto formy, ale byly zapomenuty, když jejich instituce vstoupily do dějin. Neboť to jsou právě Římané a Řekové⁵⁰, kdo — možná podle severních a západních

⁴⁸ O slovech tohoto typu viz A. ERNOUT, *Credo — Craddhō* (Mélanges Sylvain Lévi, 1911). Jako u slova *res* a mnoha jiných další případ totožnosti italo-keltské a indoírské slovní zásoby. Povšimněme si archaických forem všech těchto slov: *tradere* (předávat, odevzdávat), *reddere* (zaplatit, vrátit).

⁴⁹ Viz WALDE, *tam.*, heslo *Vendere*.

Je dokonce možné, že v prastarém termínu *licitatio* (nabídka) přežívá vzpomínka na ekvivalenci výrazů válka a prodej (v dražbě): „*Licitati in mercando sive pugnando contententes*“ (Přihazovači k obchodu jsou přirovnávání k těm ve sporech) praví dále Festus, *ad verb.*, heslo *licitati*; srovnejte tlingitský a kvakiutlský výraz „válka majetku“; srov. Výše, s. 71, pozn. 146, k dražbě a potlačí.

⁵⁰ Neprostudovali jsme dostatečně řecké právo či spíše to, co přežívá z práva, jež nutně předcházelo velkým kodifikacím Iónů a Dóřů, abychom mohli říci, zda různé řecké národy skutečně znaly či neznaly pravidla daru. Bylo by třeba znovu projít veškerou literaturu k otázkám daru, manželství, zástav (viz L. GERNET, *Enguai* (záruky, smlouvy) *Revue des Études grecques*, 1917; srov. VINOGRADOFF, *Outlines of the History of Jurisprudence*, I, s. 235), pohostinnosti, účasti a smluv, ale našli bychom zase jen zlomky. Nicméně jeden z nich uvádíme: ARISTOTELES, *Etika Nikomachova*, 1123 a 3, o velkomyslném občanovi a jeho veřejných i soukromých výdajích, jeho povinnostech a starostech, zmiňuje se i o přijímání cizinců a posílů, *kai dóreas kai antidóreas* (/výlohy/ pro dary a oplátky), jak utrácení *ei sta koina* (pro obecné dobro), a *dođává ta de dóra tois anathémasin echei ti homoion* (tyto dary mají něco společného s dary obětními). „Dary mají leccos společného se zasvěcováním“ (viz výše, s. 72, pozn. 151, Cimšjanové).

Instituce tohoto druhu najdeme ve dvou stávajících evropských právních systémech: u Albánců a Osetů. Omezíme se pouze na odkazy na ty novodobé zákony či dekrety, které u těchto národů zakazují či omezují nadměrné plýtvání o svatbách, pohřbech atd., př. KOWALEWSKI, *Coutume contemporaine et Loi ancienne*, s. 187 n.

Semitů⁵¹ — vymezili rozdíl mezi soukromými a věcnými právy, oddělili prodej od daru a výměny, morální závazek od smlouvy a hlavně pochopili rozdíl mezi rituály, právy a zájmy. A byli to opět oni, kdo skutečně revolučním, velkolepým a účtyhodným způsobem překonali zastaralou morálku a ekonomiku daru, příliš nejistou, nákladnou a okázalou, zatíženou přílišnou úctou vůči osobnostem, neslučitelnou s rozvojem trhu, obchodu a výroby, ekonomiku, která se tou dobou už jeví v podstatě jako antieconomická.

Veškerá naše rekonstrukce je navíc jen pravděpodobnou hypotézou. Její věrohodnost však v každém případě posiluje skutečnost, že jiná indoevropská práva, skutečná a písemně zaznamenaná v nám relativně blízkých, již historických dobách, určitě znala systém toho druhu, jaký jsme popsali v případě oceánských a amerických společností, obecně nazývaných primitivní, které jsou však spíše archaické. Můžeme tedy poměrně jistě zobecňovat.

Dvěma indoevropskými právními systémy, ve kterých se takové stopy nejlépe zachovaly, je právo indické a právo germánské. Z nich se nám také dochovalo nejvíce textů.

⁵¹ Víme, že téměř všechny smluvní formule jsou doloženy aramejskými papyryusy Židů z egyptských Philae z 5. stol. př. n. l. Viz A. E. COWLEY, *Aramaic Papyri*, Oxford 1923. Známý jsou též práce A. UNGNADA o babilonských smlouvách (viz Année, XI, P. HUVELIN, s. 508, a E. CUQ, - *Études sur les contrats de l'époque de la Ire Dynastie babylonienne* (Nouv. Rev. Hist. du Dr., 1910).

II. KLASICKÉ INDICKÉ PRÁVO⁵² TEORIE DARU

N. B. Musíme mít na zřeteli, že při využívání indických právních dokumentů vyvstávají poměrně vážné potíže. Zákoníky a epická díla, která jsou stejně důležitá, sepsali bráhmani*; učinili tak, dá se říci, ne-li pro sebe, pak alespoň ve svůj prospěch přímo v době své slávy⁵³. Ukazují nám

⁵² Staroindické právo známe díky dvěma řadám sbírek, ve srovnání se zbytkem „písem“ sepsaným poměrně pozdě. Nejstarší sbírku tvoří *dharmasútry**, jejichž vznik Bühler zasazuje do doby ještě předbuddhistické (*Sacred Laws in Sacred Books of the East*, úvod). Není však jisté, zda určitý počet těchto sítur — ne-li tradice, na niž jsou založeny — nejsou až pobuddhistické. V každém případě jsou součástí toho, čemu Indové říkají *śruti*, zjevné dogma. Druhá řada je řada *smrti*, tradice, či *dharmasáster*: knih zákonů, mezi nimiž nejvýznamnější je pověstný *Manuův zákoník**, o málo mladší než *sútry*.

My jsme přesto spíše využívali dlouhého epického dokumentu, který má v bráhmanské tradici platnost *smrti* a *śástry* (tradice a vyučovaného zákona). *Anuśásanaparvan** (XIII. kniha *Mahábháraty*) vypovídá o morálce daru mnohem více než zákoníky. Jinak má tutéž hodnotu a tytéž inspirační zdroje. Především se zdá, že vychází z tradice téže bráhmanské školy *mánavů*, o níž se opírá i *Manuův zákoník* (viz G. BÜHLER, *The Laws of Manu*, v *Sacred Books of the East*, s. LXX n.). Ostatně se pry tento *parvan* a *Manu* navzájem citují.

V každém případě je tento poslední dokument nedocenitelný. Je to ohromná kniha o obrovské epopeji daru, *dána-dharmakathana* (zpráva o dharmě daru), jak praví komentář, z níž více než třetina, více než čtyřicet ponaučení, „je zasvěcených“. Kniha je to v Indii navíc velmi populární. Báseň vypráví o tom, jak byla tragickým způsobem recitována velkému králi Judhišthirovi, ztělesnění Dharmy, Zákona, velkému králem-věštce Bhišmou, ležícím na svém úmrtním loži z šípů.

Dále jí budeme uvádět zkráceně Anuś. A obecně udávat dva odkazy: číslo verše a číslo verše z *adhjáji* (kapitoly). Transkripční znaky byly nahrazeny latinkou.

⁵³ Je zřejmé, že ne-li pravidla, tedy alespoň *śástry* a eposy byly sepsány později, než došlo k boji proti buddhismu, o kterém vypovídají. V každém případě to platí pro *Anuśasanaparvan*, oplývající narázkami na toto náboženství. (Viz zvláště *adhjája* 120.) Snad by se v tomtéž *parvanu* dala najít — natolik pozdního data může být konečná redakce — i narážka na křesťanství, právě v souvislosti s teorií darů (*adhjája* 114, verš 10), kde Vjása dodává: „Tak zní důvtipně (nipunena, Kalkata) (naipunena, Bombaj) hlásaný zákon: „ať nečiní druhému, co se protiví jeho já, takový je obsah dharmy (zákonu)“ (verš 5673). Na druhé straně však není vyloučeno, že by bráhmani, tvůrci průpovědek a přísloví, nemohli přijít na podobný objev sami. Předchozí verš (verš 9 = 5672) má výrazně bráhmanský ráz: „Jeden každý se řídí touhou (a zklame se). V odmítání a daru, v štěstí i neštěstí, v radosti i nelibosti, ve vztahování k sobě (svému já) je (věci) člověk poměruje“, atd. Nilakanthův komentář je jasný a zcela původní, ne křesťanský: „Jak se někdo chová vůči druhým, tak (se chovají ostatní vůči němu). Jen

pouze teoretické právo. Představu o tom, jaké bylo právo a ekonomika obou dalších kast, *kšatrijů a vaišjů*, si můžeme udělat jen za cenu značného úsilí o jejich rekonstrukci, s využitím mnoha svědectví, jež uvedené prameny obsahují. V daném případě teorie, „zákon daru“, *dánadharna*, již budeme popisovat, se ve skutečnosti *vztahuje* jenom na bráhmány, vzhledem k tomu, jak dar vyžadují, dostávají..., a jak jej splácejí pouze svými náboženskými službami, a také vzhledem k tomu, nakolik je dar splácením dluhu. Právě povinnost obdarovávat bráhmány je pochopitelně předmětem mnoha nařízení. Je pravděpodobné, že mezi urozenými lidmi, mezi knížecími rodinami a uvnitř početných kast a ras, mezi obyčejnými lidmi panovaly úplně jiné vztahy. Ty si jen domýšlíme. Ale na tom nesejde. Indická skutečnost má i tak svůj velký význam.

Stará Indie bezprostředně po árijské kolonizaci byla hned dvojnásob zemí potlače⁵⁴. Předně se s potlačem setkáme ještě u dvou velkých skupin, které byly dříve mnohem početnější a vytvořily substrát velké části obyvatelstva Indie: u kmenů z Ásámu (tibetsko-barmských) a kmenů mundského (austroasijského) původu. Stejným právem můžeme předpokládat, že tradice těchto kmenů přežily v bráhmanském hávu⁵⁵. Stopy instituce⁵⁶ srovnatelné s batackým *indžokem* a dalšími zásadami malajské pohostinnosti bychom např. mohli spatřovat v pravidlech, jež zakazují jíst, dokud nepřivzeme nenadálého hosta: „Pojídá rybu *halala* (ten, kdo jí) bez svého přítele.“ Na druhé straně instituce téhož typu, ne-li téhož druhu za-

když pocítíme, jak bychom přijali odmítnutí naší prosby [...], zjistíme, co je třeba darovat.“

⁵⁴ Nechceme říci, že by v té dávné době, kdy byla sepsána *Rgvéda**, Árvové, kteří přišli do severovýchodní Indie, neznali obchod, obchodníka, cenu, peníze, prodej (viz ZIMMÉR, *Altindisches Leben*, s. 257 n.); *Rgvéda*, IV, 24, 9. Zvláště *Atharvavéda* je s touto ekonomikou důvěrně obeznána. Sám Indra je obchodníkem. (*hymnus* III, 15, použitý v *Kaušikasútre*, VII, 1; VII, 10 a 12, při obřadu člověka účastnícího se prodeje. Viz však též *dhanada* (dárce), *tam.*, v. 1, a *vádžin*, epitet Indry, *tam.*)

Rovněž nechceme tvrdit, že by smlouva v Indii měla pouze tento původ, věcnou, osobní a formální stránku převodu statků a že Indie neznala jinou formu závazků, např. kvazidelikt. Chceme pouze dokázat, že vedle těchto práv přežívalo i jiné právo, jiná ekonomika a jiná mentalita.

⁵⁵ Zvláště musely existovat — jak je tomu dosud u domorodých kmenů a národů — totální závazky klanů a vesnic. To, že bráhmáni měli zapovězeno přijmout cokoli od „davů“ a zvláště zúčastnit se jimi pořádané hostiny (*Vasištha*, 14, 10 a *Gautama*, XIII, 17; MANU, IV, 217), je jistě namířeno proti těmto zvyklostem.

⁵⁶ *Anuš.*, verš 5061 a verš 5045 (= *Adh.* 104, verš 98 a 95): „ať nepožívá zředeného nápoje... Ani jej nedaruje tomu, kdo s ním sedí u stolu“ (komentář: a jehož tam usadil a který s ním má pojíst).

nechaly několik stop i v nejstarších védách. A jelikož je nalezneme téměř v celém indoevropském světě⁵⁷, máme veškeré důvody domnívat se, že je do Indie přinesli též Árvové⁵⁸. Oba proudy se nepochybně slily v době, kdy vznikaly poslední hymny *Rgvédy* a byly kolonizovány rozsáhlé nížiny podél Indu a Gangy. Oba dva proudy se bezesporu navzájem posilovaly. Jakmile opustíme období védské literatury, nalezneme tuto teorii neobyčejně rozvinutou, stejně jako tyto obyčeje. *Mahábhárata* je příběhem jednoho obrovského potlače: hra v kostky Kuruovců proti Pánduovcům, klání a výběr ženichů pro Draupadí, sestru a společnou manželku Pánduovců⁵⁹. Další opakování téhož legendárního cyklu patří mezi nejkrásnější části eposu, například příběh Naly a Damajantí líčí, podobně jako celá *Mahábhárata*.

⁵⁷ Např. *ádanam*, dar přátel rodičům novopečeného mnicha či zasvěcence, nevěstě či ženichovi atd., je i v názvu totožný s germánským *gaben*, o kterém bude řeč dále (viz *grhyasútra* — domácí rituály —, OLDENBERG, *Sacred Books* v rejstříku k různým názvům).

Jiný příklad, pocta pocházející z darů (potravin), *Anuš.* 122, verš 12—14: „Ctění, vzdávají poctu; vyznamenání, sami vyznamenávají.“ „Tu i onde, říká se, kdekoli je dárce veleben.“ (*Anuš.*, verš 5850.)

⁵⁸ Etymologická a sémantická studie by zde ostatně umožnila dobrat se podobných výsledků, jaké jsme získali o římském právu. Nejstarší védské dokumenty se hemží slovy, jejichž etymologie jsou ještě jasnější než etymologie latinských výrazů. Všechna, včetně těch týkajících se trhu a prodeje, ukazují na jiný systém, kde místo smluv, jež máme zpravidla na mysli, když o těchto záležitostech hovoříme, zastávala výměna, dary a sázky. Často se poukazovalo na významovou nejasnost (to platí ostatně pro všechny indoevropské jazyky) sanskrtského slova *dá*, jež překládáme jako „dát“, a jeho nesčetných odvozenin. Pr. *áda*, dostávat, brát atd.

Vyberme si kupříkladu ještě dvě védská slova, jež nejlépe vyjadřují technický akt prodeje; jsou to: *paradá šulkája*, prodej za určitou cenu, a všechna slova odvozená od slovesa *pan*, např. *pani*, kupec. Kromě toho, že slovo *paradá* zahrnuje *dá*, *dát*, *šulka*, které má skutečně technický význam latinského *pretium*, znamená také zcela odlišnou věc: nejen hodnotu a cenu, ale též cenu boje, cenu nevěsty, úplatu za sexuální službu, daň, tribut. A *pan*, z něhož už ve *Rgvédě* vzniklo slovo *pani* (kupec, lakomec, chamtivec a přizvisko cizinců) a název peněz, *pana* (později pověstné *karšápana*) atd., znamená prodat, stejně tak jako hrát, sázet se, bít se pro něco, dát, sménit, riskovat, odvážit se, získat, vsadit. Navíc jistě není nutné předpokládat, že *pan*, ctít, chválit, oceňovat, je sloveso odlišné od prvního. *Pana*, peníze, znamená také: prodáváná věc, plat, předmět, o němž se sází či hraje, herma, a dokonce hostinec, jenž nahradil pohostinnost. Veškerá tato slovní zásoba spojuje představy, které se spojují jen v potlači; vše odkazuje na prvotní systém, jehož využili k vytvoření pozdějšího systému, prodeje v pravém slova smyslu. Přestaňme však už s tímto pokusem o etymologickou rekonstrukci, v případě Indie není nutná a nepochybně by nás zavedla daleko od indoevropského světa.

⁵⁹ Viz resumé eposu v *Mhbh. Ádiparvan*, čt. 6.

společnou výstavbu domu, hru v kostky atd.⁶⁰... Všechno je tu však způsobeno literárnímu a teologickému aspektu příběhu.

Ostatně náš stávající výklad nás nenutí, abychom tyto četné zdroje určili a hypoteticky zrekonstruovali celý systém⁶¹. V komparativní práci rovněž není třeba upřesňovat ani početnost stavů, kterých se systém týkal, ani dobu, kdy byl v největším rozkvětu. Z důvodů, které přesahují rámec této práce, později tento právní systém zanikl, platný zůstal pouze pro bráhmány; lze však říci, že byl v platnosti jistě šest až deset staletí, od 8. stol. př. n. l. do 2. či 3. stol. n. l. A to stačí: epos a bráhmanský zákon se pohybují ještě ve staré atmosféře, kde dary jsou dosud povinné, věci mají speciální vlastnosti a jsou součástí lidských bytostí. Omezme se na popis těchto forem sociálního života a studium jejich příčin. Značnou vypovídací hodnotu bude mít už jejich pouhý popis.

Odměna za darovanou věc se dostavuje v tomto či v dalším životě. Za života na zemi dostane dárcce automaticky odpovídající odměnu⁶²; darovaná věc se neztrácí, reprodukuje se; v příštím životě ji nachází zvětšenou. Darované jídlo je jídlo, které se na tomto světě dárci vrátí, je to totéž jídlo, které bude mít na onom světě, i jídlo, které

⁶⁰ Viz např. legendu o Haričandrovi, *Sabháparvan, Mhbh.*, kniha II, čt. 2; jiný př. *Virátaparvan*, čt. 72.

⁶¹ Musíme přiznat, že o povinnosti oplácet, hlavním tématu našeho výkladu, jsme v indickém právu našli pramálo zpráv, snad jen MANU, VIII, 213. Tou nejjasnější informací je ustanovení, které ji zapovídá. Zdá se však, že příležitost nechat se pozvat a pozvání oplácet na počátku skýtala *śrāddha*, smuteční hostina za mrtvé, kterou bráhmáni rozvinuli. Ale formálně je zakázáno tak postupovat. *Anuś.*, verš 4311, 4315 = XIII, čt. 90, v. 43 n.: „Ten, kdo pozve na *śrāddhu* jenom přátele, nepřijde do nebe, atd. Nemají se zvat ani přátelé, ani nepřátelé, ale lidé nezaujati, atd. Peněžní odměna kněží, nabídnutá kněžím, kteří jsou přátelé, má jméno zloducha“ (*piśāca*), v. 4316. Tato záповěď ve vztahu k běžným zvyklostem nesporně tvoří skutečnou revoluci. Sám básník-jurista ji vztahuje k určitému danému momentu a určité škole (*Vaikhānasaśrutī, tam.*, verš 4323 = čt. 90, verš 51). Mazání bráhmáni ve skutečnosti pověřili bohy a duchy předků, aby vrátili dary, které jim poskytli. Většina smrtelníků si bezpochyby přátele na smuteční hostinu zvala dál. Činí tak ostatně i v dnešní Indii. Bráhman sám neoplácel, nezval, ba v zásadě ani nepřijímal. Přesto nám tyto zákony uchovaly dost dokladů k ilustraci závazku oplácet.

⁶² *Vas. Dharmasūtra*, XXIX, 1, 8, 9, 11–19 = MANU, IV, 229 n. *Srov. Anuś.*, veškerá čtení 64–69 (s citáty z *Parāśary*). Základem celé této části knihy se zdá být jakási litanie; je napůl astrologická a otevírá ji *dānakalpa* (oddíl *dharmasūter* věnovaný darům), čt. 64, určující souhvězdí, pod kterým má být to či ono dáno tím a tím tomu a tomu.

bude mít v řadě následných znovuzrození⁶³; darovaná voda, studně a studánky zajišťují proti žizni⁶⁴; oděvy, zlato, slunečníky, sandály, které umožňují chůzi na rozpálené zemi, se vám v tomto i v dalším životě vrátí. Vždyť země, kterou jsme darovali a která dává úrodu druhému, zvětší vaše úroky na tomto i na onom světě a v budoucích znovuzrozeních. „Tak jako luna den ze dne narůstá, tak i jednou darovaná země rok od roku (od úrody k úrodě) nabývá⁶⁵.“ Země dává úrodu, dýchody a daně, zdroje, dobytek. Dar země obohatí týmiž produkty dárcce i obdarovaného⁶⁶. Veškerá tato právně ekonomická teologie se donekonečna odvíjí v nádherných průpovědkách, v bezpočtu veršovaných citátů, a zákoníky a eposy se k tomuto tématu neustále vracejí⁶⁷.

Země, potrava, vše, co se dává, je ostatně personifikováno, jsou to živé bytosti, s kterými člověk rozmlouvá a jež přistupují ke smlouvě. Chtějí být darovány. Země kdysi promluvila k Daśarathovu synu Rámovi, hrdinovi ze Sluneční dynastie, a ten, když uslyšel její zpěv, ji celou daroval samotnému *ršiovi** Kašjapovi. Země pravila⁶⁸ ve své nepochybně pradávne řeči:

⁶³ *Anuś.*, 3212; i to, které dáváme psům a šídromi, „tomu, kdo vaří pro psy“ (*susqui vaří psy*) *śvápāka* (= čt. 63, verš 13. *Srov. tam.*, verš 45 = v. 3243, 3248).

⁶⁴ Viz obecné zásady týkající se toho, jak najít darované věci v řadě po sobě jdoucích znovuzrození (XIII, čt. 145, verš 1–8, 23, 30). Jak bude postížen lakomec, je vyloženo v témž čtení, verš 15–23. Hlavně se „znovu zrodí v chudobné rodině“.

⁶⁵ *Anuś.*, 3135; *srov.* 3162 (= čt. 62, verš 33, 90).

⁶⁶ Verš 3162 (= *tam.*, verš 90).

⁶⁷ Celý tento *parvan*, zpěv z *Mahābhāraty*, je vlastně odpovědí na následující otázku: Jak dosáhnout štěstí, blahobytu, *Śrī*, té vrtkavé bohyně? První odpověď zní, že *Śrī* sídlí mezi kravami, v jejich lejně a moči, kde jí krávy, bohyně, dovolily se usídlit. Darovat krávu proto zajišťuje štěstí (čt. 82; viz dále, s. 120, pozn 79). Druhá zásadně indická odpověď, jež tvoří sám základ veškerých morálních doktrín v Indii, učí, že tajemství blahobytu a štěstí je (čt. 163) dávat, nenechávat si, nepást po bohatství, nýbrž je rozdávat. Pak se k vám v tomto světě samo vrátí a na onom světě přijde v podobě dobra, které jste vykonal. Zřící se sám sebe, nabývat jen proto, abyste mohli dávat, takový je přirozený zákon a zdroj veškerého prospěchu (verš 5657 = čt. 112, verš 27): „Každý musí zúrodnit své dny tím, že bude rozdávat potraviny.“

⁶⁸ Verš 3136 (= čt. 62, verš 34) nazývá tuto strofu *gāthou* (doslova „píseň“). Není to *ślōka* (běžná sloka, dvojverš po šestnácti slabikách), pochází tedy

Přijmi mne (k obdarovávanému),
dej mě (k dárci);
tím, že mě dáš, opět mě získáš.

A dodala, tentokrát poněkud všední bráhmanskou řečí:
„Na tomto i na onom světě vše, co je darováno, je znovu získáno.“ Jeden starý zákoník⁶⁹ říká, že *Anna*, sama zbožštěná potrava, pronesla tyto verše:

„Toho, kdo mě nedá bohům, duchům mrtvých, služebníkům svým a hostům, kdo (mě) požívá upravenu a ve svém bláznovství (tak) polyká jed, toho já zabiji, jsemť jeho smrt.

Pro toho však, kdo nabídne *agnihótru* (ranní zapálení obětního ohně), vykoná *vaišvadévu* („všebožská“, oheň přinesený všem bohům)⁷⁰, a pak pojí — v spokojenosti, čistotě a ve víře — z toho, co zůstalo, když nasytit ty, jež nasytit měl, pro toho se stanu ambrózií a on se mnou potěší.“

Je už v povaze potravy, aby se o ni lidé dělili; nepodat ji druhému znamená „zabít její podstatu“, tj. Zničit ji pro sebe i pro druhé. Takovýmto způsobem, materialistickým a idealistickým zároveň, si bráhmánismus vyložil dobročinnost a pohostinnost⁷¹. Bohatství je tu od toho, aby

ze staré tradice. Navíc se domnívám, že první půlverš, *mámévadattha, mám dattha, mám dattvá mámévapsjaja* (verš 3137 = čt. 62, verš 35), lze velmi snadno oddělit od druhého. Ostatně verš 3132 jej vyděluje předem (= čt. 62, verš 30). „Jako kráva běží za svým teletem a ze svých plných struků nechá prýštit mléko, tak požechnaná země běží za tím, kdo zemi daruje.“

⁶⁹ *Baudhájana Dh. sú.*, 11, 18, podle všeho stejně starý nejen jako tato pravidla pohostinnosti, ale i kult potravy, o kterém lze říci, že časově spadá do pozdně védského období a že přežil až do višnuismu, který jej vstříbal.

⁷⁰ Bráhmanské oběti pozdně védského období. Srov. *Baudh. Dh. Sú.*, 11, 6, 41–42. Srov. *Taittirjáranjaka*, VIII, 2.

⁷¹ Celá teorie je vyložena v pověstné rozpravě *ršiho* Maitréji a Vjásy, vtělení samotného Kršny Dvaipájany (*Anuś.*, XIII, 120–121). Celý tento rozhovor, ve kterém jsme vysledovali stopy boje bráhmánismu proti buddhismu, viz zejména verš 5802 (= XIII, 120, verš 10), měl určitě dějinný dosah a narážel na dobu, kdy vítězil kršnaismus. Avšak hlásaná doktrína je doktrínou

bylo darováno. Kdyby nebylo bráhmánů, aby je přijali, „marné by bylo bohatství bohatých“⁷².

*Ten, kdo pojídá, aniž ví, potravu zabíjí, a ta, jakmile je snědena, zabíjí jeho*⁷³.

Lakomství přerušuje kruh práva, zásluh a potravin, které se neustále znovuzrozuji jedny z druhých⁷⁴.

Na druhé straně bráhmánismus při tomto neustálém směřování, stejně tak jako v souvislosti s krádeží, jasně ztotožnil osobu s majetkem. Bráhmánův majetek je bráhmán sám.

„Kráva bráhmána je jed, jedovatý had,“ praví už *véda* magie⁷⁵. Starý zákoník školy Baudhájana⁷⁶ vyhláší: „Majetek bráhmána zabíjí (viníka) se všemi jeho syny a vnuky; jed není (jedem); majetek bráhmána se zove jed (v pravém slova smyslu).“ Je sám o sobě postihem, protože majetek sám je tím, co je na bráhmánovi strašného. Ani není zapotřebí, aby krádež bráhmánova majetku byla vědomá a chtěná. Celé jedno „čtení“ našeho *parvanu*⁷⁷,

staré bráhmanské teologie a možná nejstarší národní morálky..., té předáříjské.

⁷² *Tam.*, verš 5831 (= čt. 121, verš 11).

⁷³ *Tam.*, verš 5832 (= 121, verš 12). Podle kalkatského vydání je třeba číst *annan a ne artham* (Bombaj). Druhý půlverš je nejasný a určitě byl chyběně opsán. Přesto něco znamená. „Tato potrava, kterou požívá, to, čím (potrava) je potravou, tím je on, nevědomec, zabitým vrahem.“ Oba následující verše jsou také záhadné, ale vyjadřují myšlenku jasněji a narážejí na učení, které se muselo jmenovat po nějakém *ršim*: verš 5834 = *tam.*, 14), „mudrc, učenec, pojídáje stravu, dává jí znovu zrodit a strava zase dává znovu zrodit jemu“ (5863). „Takový je vývoj (věcí). Neboť co je zásluhou dárce, je zásluhou příjemce (a *vice versa*), neboť zde je jen jedno kolo, které se točí jedním směrem.“ Překlad *Pratápu* (*Mahábháráta*) je velmi volný, ale opírá se zde o skvělé komentáře a zasloužil by si být přeložen (až na omyl, který jej hzdí — *évam džanaťati*, verš 14: zmnožila se potrava a nikoli potomstvo). Srov. = *Ap. Dh. Sú.*, 11, 7 a 3. „Ten, kdo pojí dřív než jeho host, ničí pokrm, majetek, potomstvo, dobytek, hodnotu rodiny.“

⁷⁴ Viz výše.

⁷⁵ *Atharvavéda*, v. 18, 3; *tam.*, v. 19, 10.

⁷⁶ I, 5 a 16 (srov. Výše *aeterna auctoritas* ukradené res).

⁷⁷ Čt. 70. Jde o darování krav (příslušný rituál je popsán ve čt. 69).

oddílu *Mahábháraty*, který nás zajímá nejvíc, vypráví o tom, jak byl Nrga, král Jadů, proměněn v ještěrku, protože jeho lidé omylem dali jednomu bráhmanovi krávu, která patřila jinému bráhmanovi. Ten, který ji v dobré víře přijal, ji nechce vrátit, ani výměnou za sto tisíc jiných; je součástí jeho domu, náleží do rodiny:

Zvykla si na ta místa i na počasí, je dobrá dojnice, mírná a tuze přítulná. Její mléko je sladké, hodnotné a nikdy nechybí v mém domě (verš 3466).

(Ta kráva) živí mé dělátko, které je slabé a odstavené. Nemohu ji dát pryč... (verš 3467).

Ani ten, komu ji uzmuli, za ni nepřijme jinou. Stává se nevyhnutelně majetkem obou bráhmanů. Zaskočen oběma odmítnutími, nešťastný král zůstane očarován na tisíce let kvůli klatbě, která v nich byla obsažena⁷⁸.

Nikde není vazba mezi darovanou věcí a dárce, mezi majetkem a majitelem užší než v ustanoveních o darování krávy⁷⁹. Ta jsou pověstná. Jejich dodržováním, tím, že se živil ječmenem a kravským lejmem a uléhal na zem, se král dharmy⁸⁰ (zákona) Judhišthira, hlavní hrdina eposu, sám stane „býkem“ mezi králi. Po tři dny a tři noci jej majitel krávy napodobuje a dodržuje „zaslíbení krávy“⁸¹. Jednu ze tří nocí se živí výhradně „kravími šřavami“: vodou, lejmem, močí. (V moči sídlí sama Šrí, štěstí, blahobyť). Jednu noc spí s kravami, na zemi jako ony, „neškrábe se, neplaší hmyz“, dodává komentátor, a ztotož-

⁷⁸ Verš 14 n. „Bráhmanův majetek zabíjí, jako bráhmanova kráva (zabíjí) Nrgu“, verš. 3462 (= *tam.*, 33) (srov. 3519 = čt. 71, verš. 36).

⁷⁹ *Anuš.*, čt. 77, 72; čt. 76. Tato pravidla jsou popisována s množstvím, málo věrohodných, povytce teoretických podrobností. Rituál je připisován určité škole, škole Brhaspatího (čt. 76). Trvá tři dny a tři noci před aktem darování a tři dny po něm; za jistých okolností trvá i deset dnů. (Verš 3532 = čt. 71, 49; verš 3597 = 73, 40; 3517 = 71, 32.)

⁸⁰ Ten žil v jakémsi trvalém „daru krav“ (*gavám pradána*), verš 3695 = čt. 76, verš 30.

⁸¹ Jedná se zde o skutečné zasvěcení krav dárce a dárce kravám; je to svého druhu mysterium, *upántéšu góšu*, verš 3667 (76 =, verš 2).

ňuje se tak „s nimi v jednu duši“⁸². Když vešel do stáje, volal je posvátnými jmény⁸³, a připojil: „Kráva je mojí matkou, býk otcem“ atd. První průpověď bude opakovat během celého darovacího aktu. Pak nastává slavnostní okamžik směňování. Dárce napřed vychválí krávy a pak řekne:

*Čím jste vy, jsem i já, nabyl jsem dnes vaší povahy, tím, že vás dávám, sebe dávám*⁸⁴ (verš 3676).

A obdarovaný při převzetí (provádí *pratigrahanu*⁸⁵) říká:

*Pohnuty (předány) v duši, převzaty v duši, blahorečte nás dva, vy s tvary Somy (Měsíce) a Ugry (Slunce)*⁸⁶ (verš 3677)

Jiné bráhmanické právní zásady nápadně připomínají určité polynéské, melanéské a americké zvyky, které jsme popsali. Způsob převzetí daru je podivuhodně analogický. Bráhman je naplněn neotřesitelnou pýchou. Napřed odmítá mít cokoli do činění s trhem. Dokonce ani nesmí přijmout nic, co z trhu pochází⁸⁷. V národním hospodářství, kde jsou města, trhy, peníze, zůstává bráhman věren hospodaření a morálce starých indoiránských pastevců

⁸² Zároveň je to očistný rituál, který zbavuje od každého hříchu (verš 3667 = čt. 76, verš 8).

⁸³ Samānga (mající všechny údy), Bahula (široká, tlustá), verš 3670 (sr. Verš 6042, krávy říkají: „Bahulo, Samāngo. Jsi nebojácná, klidná, jsi dobrá přítelkyně.“) Epos neopomene připomenout, že tato jména jsou z *vědy*, ze *šrutí*. Posvátná jména skutečně najdeme v *Atharvavédě*, V. 4, 18, verš 3, 4.

⁸⁴ Přesně: „Dárce vás, jsem dárce i sebe.“

⁸⁵ „Akt uchopení“, slovo je naprosto ekvivalentní latinskému *accipere*, řeckému *lambanein*, anglickému *take* atd.

⁸⁶ Rituál předpokládá, že lze darovat „krávy v sezamovém koláčku či v koláčku ze žluklého másla“ a také krávy „ze zlata, stříbra“. V takovém případě se s nimi zacházelo jako se skutečnými kravami, srov. 3523, 3839. Obřady, zvláště ty spojené se směnou, se tedy trochu zdokonalily. Kravám se dávala rituální jména. Jedno z nich znamená „nastávající“. Pobyt s kravami, „zaslíbení krav“, se ještě zpřisnil.

⁸⁷ *Ap.dharmasútra.*, 1, 17 a 14. *MĀNU*, X, 86–95. Bráhman může prodat, co nebylo koupeno. Srov. *Ap.dharmasútra*, 1, 19, 11.

a přistěhovalých či domorodých zemědělců z velkých platin. Dokonce si uchovává onen důstojný postoj urozence⁸⁸, kterého urazí, i když ho zahrnou dary⁸⁹. Dvě „čtení“ z *Mahábháraty* líčí, jak sedm ršíů, velkých věštců, a jejich družina, když v době nouze jedli tělo syna krále Šibiho, odmítli ohromné dary, ba i zlaté říčky, které jim nabízel král Šaivja Vrsadarbha, a odpověděli mu:

Ó králi, přijímat od králů je zpočátku med, na konci jed
(v. 4459 = čt. 93, v. 34)

Následují dvě řady kleteb. Tato teorie je i dost komická. Celá kasta žijící z darů se holedbá tím, že je odmítá⁹⁰. Pak udělá kompromis a přijme dary, které jí byly nabídnuty spontánně⁹¹. Nato sestaví dlouhé seznamy⁹², od kterých lidí, za jakých okolností a které věci smí přijmout, až po případ hladomoru⁹³, kdy smí přijmout vše, pravda, za podmínky menšího pokání⁹⁴.

Znamená to, že vazba, již dar vytváří mezi dárcem a obdarovaným, je příliš silná pro oba. Jako ve všech systémech, které jsme dosud studovali, ba ještě více, je jeden příliš vázán na druhého⁹⁵. Obdarovaný se dává dárci všanc⁹⁶. Proto bráhman nesmí „přijímat“, tím méně požadovat něco po králi. Božstvo mezi božstvy, je králi

⁸⁸ Srov. výše, Melanésie, Polynésie, Germánie, *Ap.dharmasútra*, 1, 18, 1; *Gautamadharmamasútra*, XVII, 3.

⁸⁹ Srov. *Anuś.*, čt. 93 a 94.

⁹⁰ *Ap.dharmasútra*, 1, 19, a 13, 3, kde je citována další bráhmanská škola, škola Kánvů.

⁹¹ MANU, IV, s. 233.

⁹² *Gautamadharmasútra*, XVII, 6, 7; MANU, IV, 253. Seznam lidí, od kterým bráhman nesmí nic brát, *Gautamadharmasútra*, XVII, 17; srov. MANU, IV, 215–217.

⁹³ Seznam věcí, které se musí odmítnout. *Ap.* 1, 18, 1; *Gautama*, XVII. Srov. MANU, IV, 247–250.

⁹⁴ Viz celé čt. 136 v *Anuś.* Srov. MANU, IV, s. 250; X, s. 101, 102. *Ap.dharmasútra*, I, 18, 5–8; 14–15; *Gautamadharmasútra*, VII, 4, 5.

⁹⁵ *Baudhájánadharmasútra*, II, 5, 8; IV, 2, 5. Recitace Táratsamandí = *Rgvéda*, IX, 58.

⁹⁶ „Energie a lesk mudrců ochably proto, že berou (přijímají, pobírají). Těch, co nechtějí přijímat, se střež, ó králi!“, *Anuś.* (v. 2164 = čt. 35, verš 34).

nadřazen a ohrozil by své postavení, kdyby dělal něco jiného, než že by bral. Na druhé straně je pro krále stejně důležitý způsob, jakým dává, jako co dává⁹⁷.

Dar je tedy zároveň tím, co se má dávat, co se má přijímat a co je přesto nebezpečné vzít. Darovaná věc vytváří oboustranné a nezrušitelné pouto, zvlášť jde-li o dar potravinový. Obdarovaný je závislý na dárcově hněvu⁹⁸, a jeden závisí na druhém. Stejně tak se nemá jíst u nepřitele⁹⁹.

Jsou činěna veškerá starobylá bezpečnostní opatření. Zákoníky a epos se zabývají daným tématem obsírně, jak už to bývá v indickém písemnictví zvykem; termíny jako dar, dárci, darované věci jsou z těch, jež nutno vnímat v souvislostech¹⁰⁰, přesně a obezřetně, tak aby při dávání a přijímání nedošlo k žádné chybě. Vše podléhá etiketě; není to jako na trhu, kde si za určitou cenu fyzicky vezmete určité zboží. V tomto případě není nic ponecháno náhodě¹⁰¹. Smlouvy, svazky, převod statků, vazby vzniklé mezi dárci a příjemci — ekonomická morálka přihlíží k celému tomuto souboru. Povaha a úmysl kontrahentů,

⁹⁷ *Gautamadharmasútra*, XVII, 19, 12 n.; *Ap.*, I, 17, 2. Formule etikety daru, MANU, VII, s. 86.

⁹⁸ *Kródhó hantí jad dánam*. (Hněv zabíjí dar.), *Anuś.*, 3638 = čt. 75, verš 16.

⁹⁹ *Ap.*, II, 6, 19; srov. MANU, III, 5, 8, s. absurdním teologickým výkladem: v tomto případě „sní prohřešek svého hostitele“. Tento výklad vychází z toho, že bráhmani měli ze zákona zapovězeno vykonávat jedno ze svých základních povolání, jež vykonávají dosud: povolání „pojídače hříchů“. To v každém případě znamená, že žádnému z kontrahentů neplyne z darování nic dobrého.

¹⁰⁰ Rodíme se znovu na onom světě s povahou těch, od nichž přijímáme pokrm či těch, jejichž pokrm máme v břiše, anebo s povahou pokrmu samého.

¹⁰¹ Celá teorie je shrnuta v jednom čtení, patrně novějšího data. *Anuś.*, 131, pod zvláštním názvem *dánadharmā* (verš 3 = 6278): „Jaké dary, komu, kdy, prostřednictvím koho.“ Je zde pěkně vyloženo všech pět možných motivů daru: povinnost, když se dává spontánně bráhmánům; zájem („on mi dává, on mi dal, on mi dá“); obava („nepatřím k němu, nepatří ke mně, mohl by mi ublížit“); láska („je mi milý, jsem mu milý“), „a neprodleň mě obdaruje“; soucit („je chudý a spokojí se s málem“). Viz též čt. 37.

povaha dané věci jsou nedělitelné¹⁰². Básník-jurista dokázal skvěle vyjádřit to, co chceme popsat:

Zde je jen jedno kolo (které se točí jedním směrem)¹⁰³.

III. GERMÁNSKÉ PRÁVO (ZÁSTAVA A DAR)

Germánské společnosti nám sice nezachovaly tak staré a ucelené stopy vlastní teorie daru¹⁰⁴, ale měly natolik jasný a rozvinutý systém směny ve formě darů, dobrovolně či nuceně předávaných, přijímaných a oplácených, že patří k nejtypičtějším.

I germánská civilizace se dlouho obešla bez trhu¹⁰⁵. Ve své podstatě zůstávala feudální a rolnická; pojem i slova jako kupní a prodejní cena se v ní zjevně ujala pozdě¹⁰⁶. V dávnějších dobách se v ní široce rozvinul systém potla-

¹⁰² Bylo by rovněž na místě studovat rituál, jímž se očisťuje darovaná věc, ale který je ovšem také prostředkem, jak ji odpoutat od dárcce. Zkropí se vodou stéblem kušové trávy (k potravě viz *Gautamadharmaśūtra*, V. 21, 18 a 19, *Ap.*, II, 8, 9. Srov. Vođu, která očisťuje od dluhů, *Anuś.*, čt. 69, verš 21 a Prátap, komentáře (*ad locum*, s. 313).

¹⁰³ Verš 5834, viz výše, s. 119, pozn. 73.

¹⁰⁴ Tyto skutečnosti jsou známy z poměrně pozdních památek. Zpěvy *Eddy* byly také sepsány později, až po kristianizaci Skandinávie. Ale stáří tradice se může podstatně lišit od stáří záznamu; navíc se i stáří nejranější známé formy určité tradice může podstatně lišit od stáří instituce. Toto jsou dvě kritické zásady, které by kritik nikdy neměl spustit ze zřetele.

V daném případě lze těchto skutečností použít bez jakéhokoli nebezpečí. Předně část darů, které v právu, jež popisujeme, zabírají tolik místa, patří k prvním institucím, které jsou u Germánů doloženy. Dva druhy z nich nám popsal sám Tacitus: svatební dary a způsob, jakým se vracely do rodiny dárců (*Germania*, XVIII, v krátké kapitole, ke které se ještě vrátíme); a vznešené dary, zejména dary náčelníka či náčelníkům dané (*Germania*, XV). Jestliže se tyto obyčeje udržely tak dlouho, že jejich stopy můžeme dosud vysledovat, znamená to, že měly pevný základ a že v germánské duši zapustily pevné kořeny.

¹⁰⁵ Viz O. SCHRADER a odkazy, které uvádí, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, heslo *Markt, Kauf*.

¹⁰⁶ Je známo, že slovo *Kauf* (koupě, nákup) a všechny jeho odvozeniny pocházejí z latinského *caupo*, kramář. Významová rozkolísanost některých slov, jako *leihen* (půjčít, vypůjčít si), *lehn* (opírat se), *lohn*, *bürgen* (ručit), *borgen* (vypůjčít si, půjčit), atd., je dobře známa a dokazuje, že jejich technické použití je nedávného data.

če a obzvláště systém darů. Klany uvnitř kmenů, velké, nedílné rodiny uvnitř klanů¹⁰⁷, kmeny mezi sebou, náčelníci, ba i králové mezi sebou žili do značné míry duchovně i ekonomicky mimo uzavřený okruh rodinné skupiny a komunikovali, vzájemně si pomáhali a uzavírali spoje-nectví formou darů, sňatků, zástav a rukojmích, co nejo-kázalejších hostin a prezentů. Výše jsme zaznamenali celou litanii darů, převzatou z *Havámálu*. Vedle působivosti *Eddy* poukážeme na tři skutečnosti.

Hlubším studiem německé slovní zásoby, velice bohaté na odvozeniny od *geben* (dát) a *gaben*, se dosud nikdo nezabýval¹⁰⁸. Je jich mimořádně mnoho: *Ausgabe* (výdaj, vydání), *Algabe*, *Angabe* (údaj, závavek), *Hingabe* (odda-nost, obětování), *Liebesgabe* (dar z lásky, milodar), *Morgengabe*, kuriózní *Trostgabe* (naše cena útěchy), *vorgeben* (poskytnout výhodu, předstírat), *vergeben* (zadat, propůj-čit, prominout), *widergeben* a *wiedergeben* (vrátit, opěto-vat); zbývá též prostudovat slova *Gift* (pův. dar, nyní jed, zloba), *Mitgift* (věno) atd., jakož i instituce, jež označují¹⁰⁹. Naproti tomu veškerý systém dáreků, darů, jeho význam (včetně povinnosti oplácet) v tradici a folkloru obdivuhod-ně popsal Richard Meyer v jedné z nejznamenitějších folkloristických prací, jaké známe¹¹⁰. Můžeme na ni při-

¹⁰⁷ Nenastolujeme zde otázku *geschlossene Hauswirtschaft*, (uzavřené do-mácí ekonomiky), viz K. BÜHLER, *Entstehung der Volkswirtschaft*. Podle nás je to chybně položená otázka. Jakmile byly v nějaké společnosti dva klany, musely nutně mezi sebou uzavírat smlouvy a vyměňovaly si nejen ženy (exogamie) a své rituály, ale též statky, alespoň v některých ročních obdobích a při určitých příležitostech během života. Ve zbývajícím čase žila rodina, často velmi omezená, uzavřena do sebe. Ale nikdy tak nežila stále.

¹⁰⁸ Viz tato slova v Klugem a dalších etymologických slovnících různých germánských jazyků. Viz VON AMIRA, o *Abgabe, Ausgabe, Morgengabe* (*Hdb. H. PAULA*) (stránky citované v rejstříku).

¹⁰⁹ Nejlepšími pracemi jsou dosud J. GRIMM, *Schenken und Geben*, v *Kleine Schriften*, II, s. 174; a H. BRUNNER, *Deutsche Rechtsbegriffe be-sch. Eigentum*. Viz též J. GRIMM, *Deutsche Rechtsalterthümer*, I, s. 246, srov. S. 297, o *Bete = Gabe*. Hypotéza, že se přešlo od nepodmíněného da-ru k daru povinnému, je zbytečná. Oba druhy daru a zejména obě cha-akteristiky v germánském právu odedávna existovaly a prolínaly se.

¹¹⁰ *Zur Geschichte des Schenkens*, Steinhausen Zeitschr. f. Kulturgesch., viz s. 18 n.

mo odkázat a pro tuto chvíli si z ní vybereme jen bystré poznámky o síle svazků, které zavazují, oněch *Angebände* (vázané, tj. dárek), která utvářejí směnu, nabídku, přijetí této nabídky a povinnost oplácet.

Ostatně existuje instituce, která přežila až do nedávné doby, ba ještě přežívá v morálce a ekonomické kultuře německých vesnic, a jež má z ekonomického hlediska mimořádný význam: je to *Gaben*¹¹¹, přesný ekvivalent indického *adanam*. Při křtu, přijímání, zasnubách, svatbě hosté — často celá vesnice — například po svatební hostině nebo den předem či den po ní (*Guldentag*) předávají svatební dary, jejichž hodnota vesměs přesahuje svatební výlohy. V některých německých krajích toto *Gaben* tvoří dokonce nevěstino věno, které jí předají ráno v den sňatku; nazývá se *Morgengabe*. V některých místech je štědrost těchto darů zárukou plodnosti mladého páru¹¹². Neméně důležité je i navázání nových vztahů u příležitosti zasnub a různých darů, jež kmotři a kmotry poskytují v různých okamžicích života svým kmotřencům, aby jim dali jméno a pomohli jim (*Halfete*). Totéž téma, jež dosud důvěrně známe i z našich lidových obyčejů, vysledujeme ve všech pohádkách, legendách o pozvání, o klatbě nepozvaných lidí, o požeňání a štědrosti pozvaných, zvlášť jsou-li to víly.

Týž původ má ještě jedna instituce. Je to nutnost zástavy ve všech druzích germánských smluv¹¹³. Odtud po-

¹¹¹ Viz E. MEYER, *Deutsche Volkskunde*, s. 115, 168, 181 atd. K této otázce lze použít všechny příručky o německém folkloru.

¹¹² Zde nacházíme další odpověď na otázku (viz výše) magické a právní povahy „ceny nevěsty“, kterou si kladl F. D. E. Van Ossenbruggen. K tomu viz pozoruhodnou teorii vztahů mezi různými příspěvky poskytnutými manželům i manžely v Maroku v E. WESTERMARCK, *Marriage ceremonies in Morocco*, s. 361 n., a ty části knihy, které tam jsou citovány.

¹¹³ V následujícím textu nebudeme zaměňovat zástavy a závdavky (fr. *Arrhes*), ačkoli — jejich název v řečtině a latině svědčí o jejich semitském původu — byly v novějším germánském právu známy tak jako v našem. Snad jen dodáme, že v některých případech tyto závdavky splynuly s někdejšími dary a že např. v některých tyrolských dialektech se závdavku (*Handgeld*) říká *Harren*.

chází i francouzské slovo pro zástavu (*gage*), od *wadium* (srov. Anglické *wage*, mzda). Huvelin¹¹⁴ už ukázal, že germánské *wadium*¹¹⁵ posloužilo jako prostředek k pochopení smluvní vazby, a přirovnal je k římskému *nexu*. Jak správně vykládal Huvelin, přijatá zástava v germánském právu vlastně smluvním stranám umožňuje vzájemně na sebe působit proto, že jedna vlastní něco od té druhé, proto, že ta druhá, která byla majitelkou dané věci, ji mohla očarovat, a také proto, že část zástavy, která se často rozlomila ve dvě, si ponechala každá ze stran. Tomuto vysvětlení však můžeme nadřadit jiné, bližší. Magický postih není jediná vazba, která by mohla zasáhnout. Pouto svými vlastními schopnostmi vytváří i sama darovaná a zastavená věc. Zástava je především závazná. V germánském právu každá smlouva, každý prodej či koupě, půjčka nebo vklad předpokládá složení zástavy; druhému kontrahentovi se daruje nějaký předmět, zpravidla nevelké ceny: rukavice, mince (*Treugeld*), nůž — u nás dokonce špendlíky —, který vám vrátí při platbě za dodanou věc. Už Huvelin poznamenává, že věc mívá nepatrnou hodnotu a že jde vesměs o předmět osobní potřeby; právem tuto skutečnost srovnává s tématem „zástavy života“, *life-token*¹¹⁶. Takto předaná věc vlastně nese pečeť dárcovy individuality. Skutečnost, že je v rukou obdarovaného, nutí kontrahenta splnit smlouvu, vykoupit se tím, že vykoupí svou věc. Takto *nexum* tkví ve věci a ne jen v magických úkonech, či pouze ve slavnostních formách smlouvy, ve slovech, přísahách a rituálech z obou

Rovněž nepoukazujeme na význam pojmu zástava v souvislosti s manželstvím. Pouze poznamenáváme, že v některých německých dialektech se „kupní ceně“ může současně říkat *Pfund* (zástava, záruka, fant) *Weite* (sázka), *Trugge* a *Ethethaler*.

¹¹⁴ *Année Sociologique*, IX, s. 29 n. Srov. M. KOVALEWSKI, *Coutume contemporaine et loi ancienne*, s. 111 n.

¹¹⁵ O germánském *wadiu* viz dále: M. THÉVENIN, *Contribution à l'étude du droit germanique*, *Nouvelle Revue historique du Droit*, IV, s. 72; J. GRIMM, *Deutsche Rechtsalt.*, I, s. 209–213; VON AMIRA, *Obligationen Recht*; týž, v *Hdb. H. PAULA*, I, s. 248 a 254.

¹¹⁶ O *wadiato* srov. G. DAVY, *Année Soc.*, XII, s. 522 n.

¹¹⁶ P. HUVELIN, s. 31.

stran, ve stiscích rukou; je v ní přítomno, jako je přítomno v psaných textech, „listech“ magické hodnoty, ve „vrubovkách“, z nichž každá ze stran uchovává svou část, ve společných hostinách, kde každý přejímá něco z podstaty toho druhého.

Sílu, kterou v sobě věc má, ostatně dokazují dva rysy *wadiatio*. Zástava především nejen zavazuje a spoutává, ale též zatahuje do hry čest¹¹⁷, vážnost, „manu“ toho, kdo ji dává¹¹⁸. Ten zůstává v podřízeném postavení, dokud se nezhostí svého závazku-sázky. Slovo *wette*, *wetten*¹¹⁹, které tlumočí *wadium* ze zákonů, má jak význam „sázky“, tak význam „zástavy“. Spíše než donucovací prostředek vůči dlužníkovi je to vklad do soutěže a postih za vyzvání. Dokud není smlouva splněna, je jako ten, kdo prohrává sázku, kdo dobíhá v závodě jako druhý a ztrácí tak víc, než vložil do hry, víc než měl zaplatit; a to ani nebereme v potaz skutečnost, že přijde o to, co dostal a čeho se majitel bude domáhat tak dlouho, dokud nebude zástava stažena. — Další rys poukazuje na nebezpečí zástavu přijmout. Zavazuje totiž nejen toho, kdo ji dává, ale i toho, kdo ji přijímá. Podobně jako obdarovaný na Trobriandských ostrovech se má před darovanou věcí na pozoru. Také jemu ji vrhají k nohám¹²⁰, je-li to *festuca notata*¹²¹, označená runovým písmem a vruby — je-li to vrubovka, z níž si ponechává či neponechává jednu část —, hodí mu ji na zem nebo zastrčí za řadra (*in laisum*), nedají mu ji do ruky. Celý rituál nese pečeť vyzývavosti a nedůvěry z obou stran. Ostatně i dnes má v angličtině výraz *throw the gage* též význam jako *throw the gauntlet*

¹¹⁷ J. BRISSAUD, *Manuel d'Histoire du Droit français*, 1904, s. 1381.

¹¹⁸ P. HUVELIN, s. 31, pozn. 4, vykládá tuto skutečnost výhradně úpadkem prvotního magického rituálu, který se stal pouhým tématem morálky. Ale je to výklad dílčí, nevyužitelný (viz výše, s. 71, pozn. 145) a nevykládá, který navrhujeme my.

¹¹⁹ K příbuznosti slov *wette*, *wedding* se ještě vrátíme. Dvojnáčnost sázky a smlouvy se projevuje i v románských jazycích: *se défier* (mít se před někým na pozoru) a *défier* (vyzvat někoho).

¹²⁰ HUVELIN, s. 36, pozn. 4

¹²¹ K *festuca notata* viz A. HEUSLER, *Institutionen*, I, s. 76; P. HUVELIN, s. 33, opomínil používání vrubovek.

(hodit rukavici). Znamená to, že jak zástava, tak darovaná věc představují nebezpečí pro oba partnery.

Přicházíme k třetímu rysu. Nebezpečí, jež představuje darovaná či předávaná věc, není bezpochyby nikde tak citelné jako v nejstarším germánském právu a jazycích. To vysvětluje dvojnáčnost slova *gift* v těchto jazycích jako celku — na jedné straně dar, na druhé jed. Sémantickým vývojem tohoto slova jsme se ostatně obšírněji zabývali¹²². Téma neblahého daru, daru či statku, který se mění v jed, je základním motivem německého folkloru. Zlato Rýna je osudné pro toho, kdo je získá, Hagenův pohár má neblahé následky pro toho, kdo se z něj napije; naše city dosud jitrí tisíce a tisíce germánských a keltských povídek a románů toho druhu. Uvedme jenom strofu, jíž jeden z hrdinů *Eddy*¹²³, Hreidmar, odpovídá na Lokiho klatbu:

¹²² *Gift, gift*, Mélanges Ch. Andler, Strasbourg 1924. Ptali se nás, proč jsme nezkoumali etymologii slova *gift*, překlad latinského *dosís*, které je zase přepisem řeckého *dosís*, dávka, dávka jedu. Tato etymologie předpokládá, že horno- i dolnoněmecké dialekty si vyhradily učené slovo k označení věci obecného použití, což neodpovídá běžným sémantickým zákonitostem. Navíc by bylo třeba vysvětlit, proč bylo pro tento překlad zvoleno slovo *gift* a proč naproti tomu na význam „dar“ tohoto slova v některých germánských jazycích dolehlo lingvistické tabu. Konečné použití slova *dosís* v latině a zejména v řečtině ve významu jed dokazuje, že i ve starověku docházelo k podobným asociacím myšlenek a morálních zásad, jaké popisujeme.

Významovou rozkolísanost slova *gift* jsme srovnali s latinským *venenum*, řeckým *filtron* (kouzlo lásky, lákadlo) a *farmakon* (léčivá bylina, lék, kouzlo, jed); bylo by třeba připojit srovnání (M. BRÉAL, *Mélanges de la société linguistique*, sv. III, s. 410) *venia*, *venus*, *venenum*, *vanati* (sanskrt, působit radost) a *gewinnen*, *win* (získat, dobyt).

Je rovněž nutno přivést na pravou míru jeden omyl v citaci. Aulus Gellius o těchto slovech učeně pojednal, ale není to on, kdo cituje HOMÉRA (*Odyssea*, IV, s. 226); nýbrž GAIUS, sám právník, ve své knize o *Zákoníku dvanácti desek* (*Dig.* 16, *De verb. Signif.*, 236).

¹²³ *Reginsmal*, 7. Bohové zabili Hreidmarova syna Otra a byli donuceni se vykoupit tím, že vyváží Otrovu kůži zlatem. Bůh Loki však to zlato prokrel a Hreidmar odpovídá citovanou strofou. Za tento údaj vděčíme Maurici Cahenovi, který ke 3. Verši poznamenává: *laskavého srdce* je klasický překlad: *af heilom hug* ve skutečnosti znamená „v duševním rozpoložení, jež přináší štěstí“.

Poskytl jsi dary,
Neposkytl jsi však dary lásky,
Nedával jsi z laskavého srdce
A už byste pozbyli života,
Kdybych si byl dříve vědom nebezpečí.

KELTSKÉ PŘÁVO

Další skupinou evropských společností, která tyto instituce spolehlivě znala, jsou keltské národy; spolu s H. Hubertem jsme začali toto tvrzení dokazovat¹²⁴.

ČÍNSKÉ PŘÁVO

I další velká civilizace, Čína, si z nejstarších dob uchovávala právní princip, který nás zajímá; uznává nezrušitelné pouto každé věci k jejímu původnímu majiteli. Ještě dnes si jedinec, jenž prodal některý ze svých statků¹²⁵, třeba i nábytek, uchovává po celý život vůči kupci jisté právo „oplakávat svůj majetek“. Otec Hoang zaznamenal vzory těchto „lístků nářku“, které prodávající předává kupujícímu¹²⁶. Je to určitý druh práva na sledování věci,

¹²⁴ Studii *Le Suicide du chef Gaulois* s poznámkami H. Huberta najdeme v jednom z příštích čísel *Revue Celtique*.

¹²⁵ Čínské právo týkající se nemovitostí zná, podobně jako právo germánské a naše staré právo, jak prodej s výhradou zpětné koupě, tak právo příbuzenstva — chápaného velmi široce — vykoupit prodané statky a pozemky, které neměly být vyděleny z dědictví, čemuž se říká právo příbuzných na zpětnou koupí. Viz HOANG (*Variétés sinologiques*), *Notions techniques sur la propriété en Chine*, 1897, s. 8—9. K této skutečnosti však příliš nepřihlížíme: definitivní prodej půdy je v lidských dějinách, a v Číně obzvlášť, něčím zcela novým; v římském právu, pak znovu v našich starých právech germánských a francouzských, byl sešněrován tolika omezení vyplývajícími z ducha společného vlastnictví v rámci rodiny a pevného připoutání rodiny k půdě a půdy k rodině, že podat o tom důkaz by bylo velice snadné; protože rodina znamená domácnost a půdu, je normální, že půda nepodléhá právu a kapitálové ekonomice. Staré i nové zákony „homesteadu“ (zákony o přidělování půdy novousedlíkům) a poslední francouzské zákony o „nezabavitelnosti rodinného majetku“ vlastně dokazují přežívání starého stavu a znamenají návrat k němu. Mluvíme tedy hlavně o movitostech.

¹²⁶ Viz HOANG, *tam.*, s. 10, 109, 133.

kteří se prolíná s právem na sledování osoby a na něž má prodávající nárok ještě dlouho poté, co se věc jednou provždy stala součástí majetku druhého a veškeré podmínky „neodvolatelné“ smlouvy byly splněny. Spojenectví, jež bylo předanou věcí uzavřeno, není přechodného rázu, a to ani v případě, že jde o věc zužitkovatelnou a kontrahenti jsou pokládáni za trvale závislé jeden na druhém.

Přijmout dar je podle ánamských mravních zásad nebezpečné.

E. Westermarck¹²⁷, který tuto poslední skutečnost znamenal, částečně vytušil, jak je důležitá.

Za tuto informaci vděčím laskavosti Mestra a Graneta, kteří sami v Číně uvedené skutečnosti zjistili.

¹²⁷ *Origin... Of the Moral Ideas*, sv. I, s. 594. Westermarck vytušil podobný problém, o jakém pojednáváme, rozebíral jej však jen z hlediska práva pohostinnosti. Přesto je třeba si přečíst jeho velice důležité postřehy o marockém obyčejí *ar* (vynucující oběť prosebníka, *tam.*, s. 386) a o zásadě „Bůh a strava se mu odplatí“ (výrazy se pozoruhodně shodují s výrazy z indického práva). Viz E. WESTERMARCK, *Marriage Ceremonies in Morocco*, s. 365; srov. *Anthr. Ess. E. B. Tylor*, s. 373 n.